

Rákóczi-emlékek Franciaországban.

Írta: ZOLNAI BÉLA.

Rákóczi fejedelem alakja, a reá vonatkozó újabb kutatások óta, belső értékben nőttön-növekszik. Amióta az irodalomtörténet magáévá fogadta az ő gondolkozói és írói egyéniségét, amelyet sok ideig elhomályosított a politikai nagyság glóriája, azóta folyton gazdagodik az a lelki portré, amely elének rajzolja az ő nemes alakját. Ehhez a portréhoz szeretnék néhány vonással, néhány adalékkal hozzájárulni az alábbiakban.

Grosbois, a kamalduliak kolostora, nagy szerepet játszott abban, hogy Rákóczi nemcsak mint fejedelem, hanem mint író és gondolkozó is hőse lett a magyarságnak. Ezen a ponton még sok a kutatni való.¹ Kiadatlan és eddig még ismertetve sem volt Rákóczinak két vallásos tárgyú munkája, amelyekről csak Kont Ignác bibliográfiája alapján van tudomásunk.² A kéziratok Troyes város könyvtárában vannak, ahonnan – közlés céljából – remélhetőleg megszerezhetők lesznek.³

Troyes-ba Grosbois-ból kerültek a Rákóczi-kéziratok. Rákóczi végrendeletileg küldötte meg őket a kamalduliaknak. Utolsó kívánsága szerint Grosbois-ba vitték az elhunyt fejedelem szívét is, amelynek sírja fölé feliratos emléket állítottak a remete szerzetesek.

Rákóczi munkáira és szívének sírfeliratára, valamint a kamalduliak magyar kapcsolataira vonatkozólag Joannes-Benedictus MITTARELLI nagy opusában találtam adatokat,⁴ amelyek azt igazolják, hogy Rákóczi alakját a vallástörténet már a XVIII. században magáénak tekintette:

„ . . . anno 1713 sub nomine comitis de Saaros se receperat in Gallias, ubi etiam eodem anno secesserat in solitudinem Cámaldulensem de Gros-bois prope Parisios, in qua vitám exemplarem ducens, et solitariae vitae indulgens, poenitentis vacans actibusque humilitatis, mansit usque ad annum 1717. Quo anno Massiliae navem condescendens . . . Vixit inde solitarius apud Kodostium locum . . . Editum fuit sub ejus nomine: *Testamentum* . . . Certiora sunt opera, quae Rodostii composuit, nimium *Meditationes in sacram Scripturam* et *Confessiones*, quas ad eremitas Parisienses transmisit post ejus obitum consignandas una cum corde balsamo condito

¹ V. ö. *Magyar janzenisták* c. tanulmányomat a Minerva 1925. évf.-ban.

² *Bibliographie française de la Hongrie*. Paris.

³ Legutóbbi franciaországi tanulmányutam alkalmával a könyvtár zárva volt és így diplomáciai utón kellett kérnem a kéziratok kikölcsönzését. E helyen is hálás köszönetemet fejezem ki Emile G. Leonard urnák, a Bibliothèque Nationale kézirat-árosának, aki ebben az ügyben szíves közbenjárásával támogatott.

⁴ *Annales Camaldulenses ordinis Sancti Benedicti*... (Venetiis 1755.) Vol. VIII. 1764, p. 506, 534, 563, 652. Vol. IX. 1773, p. 403-426. (Bibliothèque Nationale, „H. 1485-1486. jelz.)

apud ipsos humando. Epistola quam idem princeps scripsit cum corde transmittendam, rediuidat sensibus plane christiani et piissimi hominis, et se subscribit: *Cinis et induis, appeiatus olim Francisais princeps*. Post biemiium erectum fuit i Ili sequens monumentum: *In huj us coenobii coemeterio jacet cor serenissimi Francisci Dei gratia Sacri Romani imperii et Transylvain'ne principis Rákóczy partiam regni Hungariae aomini, Si ci dor um comitis etc. qui mira divinae providentiae or dine per varia vitae discrimina ductus, in Domino requievit Rodostii ad Propon-tidem anno salut is mundi 1735. die VIII. Április, act at is suae 59. Pro grati animi monnmeráo ipsi, dum viveret, noient i sereuissimo, repn-r; η anti-que prae modestia principi, post mortem R. P. Macarius Pene Camaldu-Jensium Major eremique huj us prior h une posait lapidem anno Dni millesimo septingentesimo trigesimo septimo.*”

Rákóczi szívének sírköve nem maradt ránk, vagy lappang valahol. Talán a francia forradalom pusztította el... De így is eggyel több momentum, ami a bujdosó fejedelmet a remete barátok sorsához fűzi. Annál érthetőbb, hogy a kamalduliak történetírója éppen a magányos életet emeli ki Rákóczi viszontagságaiból.

Milyen volt Rákóczi élete a grosboisi magányosságban, ahova szívét visszaküldte? Erre a kérdésre csak nagy általánosságokban feleltek a feje-delem életírói. Ő maga is szűkszavú szerénységgel ír róla *Vallomásaiban*. De módunkban van rekonstruálni a legapróbb részletekig Rákóczi remete-életét, ha megnézzük azokat a szabályokat, amelyek a kamalduliak életmód-ját pontosan előírják. Egy ilyen regula-gyűjteményt a Bibliothèque Nationale latin kéziratai között találtam (13829. sz.).

Ez a XVIII. századi kézirat a következő címet viseli: *Regula S. Benedicti cum Constitutionibus S. Romualdi ordinis Camaldulensis*. A bevezetés elmondja a kamalduli-rend történetét: Romaidus bencés szerzetes elhagyva társait remeteségbe vonult és 97 esztendő t töltött szigorú vezeklésben. Hogy szent példája fönmaradjon az utókor szá-mára, tanítványai constitutiókba foglalták életmódját.

Szent Romuald-rendje középhelyet foglal el a coenobiták és az anacho-réták között. Távol az emberektől, a hegyek mélyén, cellákba különülve, a szegénység, engedelmesség, tisztaság ünnepélyes fogadalmával élnek a kamalduliak, akik ilyenformán nem tartoztak sem a középkori, feudális szerzetesek, sem a renaissance előhírnökei, a városi kolduló barátok közé. Első településük 1012. táján keletkezett a tusciai Alpokban. Kolostornak nem nevezhető a kamalduliak települése, mert külön épített, egymástól távolálló cellákban laktak. MITTARELLI munkájában számos rajz szemlélteti ezt a különös együttélő remeteséget, amelynek mintájára nálunk Magyarországon is keletkezett egy kamalduli eremus a Zobor hegyén, 1691-ben. Ebből a szerzetesi életfölfogásból érthető, hogy Rákóczi Gros-boisban miért épített magának saját kezével, kertjének egyik zugában, remeteházat.¹ Grosbois valóban megfelelt a rend ideáljainak: félnap-i járásnyira Paristól, dombos vidéken, nagy erdőség közepén élték magá-nyos napjaikat a világtól elvonuló kamalduliak.

Még bővebb felvilágosításokkal szolgál a párisi Archives Nationales egyik kézirata,² amely a XVIII. század második feléből való és a követ-kező címet viseli: *Constitutions des Ermites Camaldides de la Congre-gation de France. Sur la Regle de St. Benois*. Ez a constitutio nagy

¹ V. ö. Márki Sándor, II. Rákóczi Ferenc. III. 462.

² „G 25” jelz.

részletességgel írja elő a kamalduliak életének rendjét: ilyen életmódra kötelezte magát a csalódott fejedelem is, mikor belépett a kőfallal elzárt clausurába.

A kamalduliak francia kongregációja remeteéletet él és külön cellákban lakik: ez a szabály eleve kizárja azt, hogy egy barátságos kolostort képzeljünk magunk elé, tágas refectoriummal, ahol Rákóczi esetleg meginvitálhatta volna párisi barátait. . . . Az egyes cellák egymástól legalább 30 lábnyi távolságra épüljenek, mondja a Constitutio. A világiakkal minden érintkezés kerülendő, a superior engedélye nélkül senki nem léphet a cellába. Engedély nélkül csak a cellán kívül beszélhet társaival a kamalduli szerzetes.

Egyik fontos tilalma a Constitutióknak, hogy a remeték nem vállalhatták nők gyóntatását vagy irányítását. A XVII-XVIII. században, mikor a jezsuitákat olyan nagy szerepre juttatta a lelkek vezetése, a kamalduliak önmagukat zárták ki ezzel a tilalommal is a társadalmi szereplésből. Ennek a törvénynek messzeágazó szankciói is voltak: ha valaki elköveti azt a bűnt, amelyet megnevezni sem szabad, börtönbe kerüljön és nagy penitenciával vezekeljen.¹

Teljes csöndesség honolt a magányosság lakói fölött. Szent olvasmányok, lelki gyakorlatok, kézi munka: íme a napi programra. Aki még szigorúbb életet szab magának, kérhet rá engedélyt. De amúgy is kemény fekhelyen alszik, ciliciumot hord, önsanyargatással él, imádkozik és szünet nélkül medítál, azon munkálkodva, hogy lelkét Istenhez emelje. Mikestől tudjuk, hogy a fejedelem később is, Rodostóban, testi munkával fárasztotta magát. Kortársa, Nagy Péter cár, népnevelő pózban állott a világ elé mint mesterember: Rákóczi a vallásos áldozat szellemében ajánlja föl munkáját Istennek.

A kamalduliak föltétlen engedelmissége is ezt a célt szolgálta (p. 12). Vasárnap és ünnepnapokon teljes hallgatás kötelezte őket, de a templomban és a templom környékén sohasem beszélhettek. A csöndesség olyan szigorú követelmény volt, hogy még a hangos állatokat is száműzni kellett a remetesség helyéről. Télen heti két nap, nyáron három nap szolgált a beszélgetésre, de ekkor is világi és hiu dolgokról tilos volt a társalgás. Fölkelés után a templom várta a remetét. (Ezt a szokást Rákóczi Rodostóban is megtartotta.) A szertartásokra részletes előírásokat ad a Constitutio (p. 17-20). Gregorián ének helyett a színtelenebb psalmodizáló énekbeszédet használták: ez a monoton és unisono éneklés szintén az ő puritán szellemüknek kifejezése. Minden arra szolgáljon, hogy elfeledtesse a világot és az örök igazságokra, Isten jelenlétére eszméltesse a bűn tudatában nyögdecsező lelket... (p. 55.)

Az éjszakákra vonatkozólag teljesen a középkori aszkézis szellemében intézkedik az előírás. A durva fekhelyen cipő nélkül alusznak a remeték, de a ruhát levetni súlyos vétség, aminek háromnapos böjtölés a büntetése (p. 26). Fürdés csak a legnagyobb szükség esetén van engedve és akkor is csak két orvos rendeletére... (p. 40). Borotválkozni hetenként egyszer szabad (p. 74).

A lelki szükségletekről könyvtár is gondoskodik: Dans la bibliothèque aucun livre contre les bonnes moeurs. . . . Rákóczi ebben a szellemen válogatta össze, bizonyára a kamalduli atyák tanácsai alapján, a rodostói könyvtárát.²

¹ *Constitutions*, p. 6.

V. ö. Bibliofil Szemle 1925. évf.: *Rákóczi könyvtára*.

Az étkezést mindenki a cellájában végzi, nemcsak azért, hogy a refectorium társas együttlétét kiküszöböljék, hanem azért is, hogy az abstinentiát hivalkodás nélkül gyakorolhassák. Az egyszerű ételt, sőt, olajat és ecetet a szakács-rendtag maga viszi mindenkinek az ajtajához és egy nyilason át adja be. . . Bojtos napokon nem asztalnál, hanem térden állva kell az ételt elfogyasztani. Nagy ünnepeken azonban közös refectoriumban gyűlnek össze, a rendtagok, hogy ápolják a közös barátságot és utána kivételesen sétát tegyenek a falakon kívül. A szekularisok házába vagy kertjébe lépni azonban ilyenkor is tilos és a remeték egy csoportban végzik sétájukat (p. 44). Az étkezés egyébként rendes napokon nem áll egyébből, mint reggel: leves, tojás vagy főzelék, kenyér, gyümölcs és bor, este csak egyféle: főzelék, hal, tojás, tej vagy sajt. Az adagok nagyságát is előírják a szabályok és engedély nélkül cukrot vagy befőttet senki sem tarthat a cellájában. Négylábú állat húsa mindenkor tilos eledel. A bort csak vízzel szabad inni.

Külön intézkedések szabályozzák a közös kézi munka elvégzését, amely nyáron reggel hattól hétig, télen kilenctől tízig tart. Előtte és utána ima, közben hallgatás. A pihenés megkezdése is csengetyű szóra történik. Ilyenkor az ó és új testamentum egyik fejezetének olvasása következik (p. 56).

Vendégek nem közelíthetnek a cellához. Levelet vagy ajándékokat elfogadni tilos. A ruhák közönséges és olcsó anyagból készüljenek. Csak a fehér szín – a tisztaság szimbóluma – engedhető meg. Lábukra fapapucsot húznak, cipőt csak utazáskor szabad viselni.

Engedelmesség a legfőbb kötelessége a kamalduli szerzetesnek. De nem elég a vak engedelmesség: örömmel és buzgalommal kell gyakorolni a submissiót (p. 78).

A Constitutió befejezése hangsúlyozza, hogy mindez csak minimuma annak, amire kötelezi magát a rendtag. De szigorúbb erényekre és magasabb tökéletességre kell törekednie, hogy megközelítse Remete Szent Pál, Szent Antal, Hilarion, Szent Benedek és Szent Romuald példáját. . .

íme rövid kivonata azoknak az életszabályoknak, amelyeket Rákóczi is magára vállalt, mikor a versaillesi udvart otthagyva, világi tagnak belépett a remeték közé. Ez az életmód és a grosboisi milieu nemcsak múltó vezeklésre tanította, hanem későbbi életének egész spirituális irányát megszabta.